

רציונל תכנית לימודים בתנ"ך בחמ"ד כתות ז'-י"ב

חזון:

התנ"ך הוא ספר הספרים של העם היהודי, המפגיש את דברי ה' עם עמו ישראל באמצעות נביאיו. התנ"ך כולל את תולדות אבות האומה, את תיאור התגבשות ישראל לעם, את הברית המחייבת שבין עם ישראל לבין אלוקים, ואת קורות עם ישראל מימי ההתנחלות בארצו ועד ימי שיבת ציון. התנ"ך הוא שורש כמיהתו הנצחית של העם אל הארץ ואל אלוקים, הבאים לידי ביטוי בין השאר במזמורים ובתפילות של גדולי העם. התנ"ך מביא אל העולם את בשורת הנביאים הכוללת את ערכי המוסר שהתקבלו על ידי עמים ותרבויות ברחבי העולם, בנייהם ערכים של צדקה ומשפט, צדק חברתי ואהבת הזולת. לימוד התנ"ך קושר על כן את הלומד אל הקב"ה, אל התורה ומצוותיה ואל ארץ ישראל, מחזק את אחדות העם ואת זיקתו אל מורשתו, ומטמיע בו ערכי מוסר אנושיים והנהגות ראויות בבחינת "מה ה' דורש ממך".

ספר הספרים הוא נחלתו של כל יחיד ויחיד בעם ישראל, ואחריותנו כמורים וכמחנכים היא לפתוח את שערי בית המדרש ולעשות כל מאמץ לחבר בין התלמיד באשר הוא שם ובין הכתובים שניתנו לו מסיני ואילך. ארבעת ערכי היסוד שלאורם נכוון את המאמץ לקרב את התורה לתלמידים הם:

- מפגש של התלמידים עם דבר ה'.
 - חיבור למצוות, לערכי מוסר ולהנהגות המחייבות של התורה.
 - חיזוק הזהות היהודית וחיזוק הקשר עם הארץ.
 - הקניית דרכים ללימוד תורה ולאהבת תורה כממשיכי מסורת הלימוד לדורותיה.
- ארבעת היסודות הללו הם היסוד שממנו ייגזרו בחירת התכנים, הפדגוגיה וההערכה.

מסמך זה מבוסס על המסמך שהוציאה ועדת המקצוע בניסן תשע"ב. והוא מעודכן לאור השינויים והתובנות שהתרחשו בשנים שחלפו מאז.

מדינת ישראל
משרד החינוך
מינהל החינוך הדתי
הפיקוח על הוראת התנ"ך

בחירת התכנים :

היקף הזמן המינימלי המוקדש להוראת תנ"ך בתוך המערכת - 4 שעות שבועיות בכל שנה, מחייב אותנו לבחירה מוקפדת של התכנים הנלמדים באופן שיאפשר את הוראתם בהעמקה ובאהבה. בניית תכנית הלימודים לוקחת בחשבון שלוש שאלות יסוד :

- מהו התוכן שתלמיד בוגר החמ"ד צריך לדעת בסוף תקופת לימודיו.
- מה התלמיד צריך לדעת לעשות? (באילו מיומנויות עליו לשלוט).
- איזו חוויה עליו לחוות שתביא אותו לאהבת תורה.

התשובות לשאלות הללו צריכות לתת מענה לכלל ציבור התלמידים, בראש ובראשונה לאלו שאינם מביאים אתם ידע מוקדם בתנ"ך, וספר הספרים נפתח בפניהם כמעט רק בתוך מערכת החינוך. עבורם צריכה להיבנות תכנית היסוד המחייבת ויש לוודא כי הם יקבלו את המיטב ויצאו עם ידע, יכולת ואהבת התורה. עם זאת, בכך לא מסתכמת המלאכה - עלינו לחתור, להוביל ולאתגר ככל האפשר כמה שיותר תלמידים המסוגלים לכך, להעלות אותם קומה וללמד תנ"ך ברמה שתדרוש היקף רחב יותר של שעות הוראה, תוביל למצוינות, תשלב בחירה ויוזמה ותרחיב את הידע ואת היכולות של התלמידים לא רק בכמות אלא גם באיכות.

מתוך אחריות למרחב ולמגוון אוכלוסיית החמ"ד ורצון ליצור תשתית ושפה משותפת, הוחלט כי תכני שלוש יחידות החובה יהיו זהים בשני המסלולים והשוני יבוא לידי ביטוי בעומק הלימוד ובדרישות הלימודיות. שתי היחידות הנוספות במסלול המוגבר ישקפו בתכנים ובדרכי הלימוד את תפיסת המצוינות והבחירה.

פדגוגיה :

תכנית הלימודים היא תשתית הלמידה, אך היא אינה מספקת להנחלת היעדים שהוגדרו. יחידת הלימוד תילמד סביב רעיון מרכזי המהווה את חוט השדרה שסביבו נלמדים הפסוקים והפירושים, והלמידה תנוע מן הפרטים אל הרעיון הכולל.

לימוד היחידות יהיה בדרך של כלל ופרט וכלל ולא כאוסף של פרטים (פסוק ופירושו, פסוק ופירושו). יילקחו בחשבון ההקשר והרצף, והעיון בפרטים יוביל לרעיון ותובנה כוללת שהמורה יבחר ללמד בה את היחידה. ארבעה ממדים נדרשים ללימוד תנ"ך¹:

פשטות הכתובים : היכולת לקרוא באופן צמוד את הכתובים, ולבחון את הפערים, הקושיות והשאלות העולות מן הקריאה.

פרשנות : העיון בפרשנות מגיע בעקבות הקושיות והשאלות שעלו במהלך הקריאה ומעניק תשובות, תובנות וקריאה מעמיקה יותר. בתוך כך מרחיב העיון בפרשנות את דעת התלמידים בהבנה כי 'שבעים פנים לתורה'.

הקשר רחב : התייחסות לציר הזמן וההתרחשויות, ויצירת קשרים כלל תנ"כיים המסייעים בהבנה רחבה יותר ופרשנות פנימית.

¹ ראה קישור [למאמר על ארבעת הממדים](#).

מדינת ישראל
משרד החינוך
מינהל החינוך הדתי
הפיקוח על הוראת התנ"ך

הקשר אישי: למידה שיש בה מפגש אישי-פנימי של הלומד עם התורה, הופכת את הלימוד ליתורת חיים, המעניקה לנו את ההזדמנות לשמוע את דבר ה', לבנות את זהותנו האישית ולכוון את חיינו בהתאם לערכים שהנחילה לנו התורה.

עוגנים אלו הם אבני היסוד של הוראת התנ"ך, אליהם מתלוות מיומנויות בסיסיות ומיומנויות מסדר חשיבה גבוה, המסייעים לתלמיד להפוך ללומד עצמאי. בנוסף, הוגדרו הישגים מצופים מן הלומדים לאורך שנותיהם בבית הספר התיכון.²

הערכה:

הערכה היא סיומו של תהליך הלמידה ובתוקף כך עליה לבדוק ולהעריך את היבטי הלמידה המדידים – ידע ומיומנות ואת חווית הלמידה והערכים שהופנמו, כאחד. במסגרת הרפורמה בתכנית ההבחנות הכללית במערכת החינוך, מושם דגש על שימוש בחלופות בהערכה המאפשרות תהליך הערכה מתמשך המביא לידי ביטוי גם את עולמו האישי של התלמיד.³

הנגשת חומרי הלימוד למורים:

התכנים שנבחרו להכלל בתכנית הלימודים פורטו ביחידות לימוד מקוונות למורים המופיעות באתר 'ללמד וללמד'.

ביחידות הלימוד המקוונות מופיעים המרכיבים הבאים:

שאלות מכוונות להוראת הפרק - הנחת היסוד היא כי כל למידה מתחילה תמיד משאלות מכוונות והללו מובילות את השיעור. השאלות המוצגות הן הצעה לבחירתו של המורה.

מבנה הפרק ודגשיו – על מנת להדגיש את פשטות הכתובים כנקודת מוצא ואת ההתבוננות ביחידת הלימוד הכוללת לפני שיעורים לפרקים, מופיע כל פרק בחלוקה פנימית לפני הצלילה אל הלימוד.

הידע והמיומנות הנדרשים מן התלמיד - ידע זה מורכב מפשטות הכתובים ומן הפרשנות הבסיסית עליו (חז"ל, ראשונים ואחרונים) והוא המחייב מבחינת תכנית הלימודים. בחלק זה באות לידי ביטוי גם המיומנויות הנדרשות מן התלמיד, על מנת לאפשר למורה לתרגל אותן עם תלמידיו לאורך הלימוד כולו.

הקשר למידה רחב - חיבור בין יחידת הלימוד למקומות אחרים בתנ"ך.

הקשר אישי, תורת חיים - הצעות לחיבור בין הכתובים ובין עולמם של התלמידים (רלוונטיות ואקטואליה). מעבר לכך מופיעים באתר מקורות העשרה ודוגמאות להצעות של מורים להוראה והערכה, המאפשרות מרחב למידה עשיר יותר.

הידע והמיומנות הם המרכיב המחייב וכל השאר מופיע בגדר המלצה למורה במטרה לסייע לו לפתח שיעור ראוי.

² ראה במסמך [הישגים מצופים](#)

³ ראה דוגמאות [לחלופות בהערכה](#) באתר 'ללמד וללמד'.

מדינת ישראל

משרד החינוך

מינהל החינוך הדתי

הפיקוח על הוראת התנ"ך

יש להדגיש כי החינוך ללימוד תורה לשמה, והנימה האישית של המורה המלמד, חיוניים מאין כמותם בתהליך הלמידה. מתווה תכנית הלימודים לוקח בחשבון את הצורך והחובה של המורה להרחיב ולהוסיף לשיעור בהתאם לאישיותו ויכולתו המקצועית ובהתאם לאופיו של בית הספר בו הוא מלמד וצרכי תלמידיו. הציפיה ממורים היא לשלב היבטים ייחודיים אלו בהוראה באופן שוטף ושיטתי.

תכנית הלימודים :

תכנית הלימודים נבנתה מתוך חישוב של מינימום ארבע שעות הוראה שבועיות (מתוכן שעתיים תורה ושעתיים נביא), ותוספת של שש שעות סה"כ ללימודים המוגברים בכיתות י-יב. בתי ספר המוסיפים שעות הוראה בתנ"ך, יבורכו ועבורם יוצגו אפשרויות הרחבה והעמקה שלא ייכללו במסגרת המחייבת.

תכנית הלימודים בתורה :

ישנן שתי אפשרויות ללימוד החומש. האחת היא לימוד בבקיאות שבה לומדים את כל הספר כולו, אך אין מתעמקים בפרשיות ובעיון בפרשנות והשנייה שבה לומדים בעיון כל פרק, אך בשל הזמן הנדרש ללימוד בדרך זו אי אפשר ללמד במשך שנה את כל הספר, אלא רק להתעמק בפרשיות נבחרות מתוכו. טובה וברכה יש בכל אחת מן השיטות ואין ברצוננו לוותר על אף צד בלימוד התורה.

תכנית הלימודים כפי שהיא מוצגת כאן, לוקחת בחשבון כי בבית הספר היסודי למד התלמיד את כל החומשים ברמת ידע בסיסי, כלומר לימוד החומש על כל פרטיו בהתאם ליכולות התלמידים. בשנות החטיבה והתיכון יילמד סבב חדש של חמשת החומשים ברמת העיון וההעמקה ומתוך כך יושם דגש על פרשיות ופרקים נבחרים.

יוצאת מכלל זה היא תכנית הלימודים של כתיב ז. תלמידי כתיב ז יתחילו את הסבב החדש של לימוד חומרי התורה בלימוד של ספר בראשית ברמת בקיאות מתחילתו ועד סופו. המפגש הראשון של תלמידינו עם ספר בראשית היה בכיתות א-ב כאשר התלמידים היו עדיין בשלב הרכישה של מיומנות הקריאה, ופסעו את פסיעותיהם הראשונות אל עולם הלימוד. הפעם הבאה שבה ילמדו את ספר בראשית תהיה בכיתה יא ואז לומדים התלמידים פרקים בעיון ולא את החומש כולו. לפיכך בכיתות ז ילמדו את ספר בראשית בראייה כוללת, מתוך ידיעה כי יחזרו ללמוד בו בכיתה יא פרקים נבחרים בעיון מעמיק.

מכיתה ח והלאה יילמדו החומשים ברמת עיון תוך עלייה הדרגתית ברמת הלימוד ועומק העיון בפרשיות ופרשנותם. עובדה זו, שנקבעה מתוך התחשבות במסגרת השעות, מחייבת לימוד של פרשיות נבחרות בהעמקה. בכל מקרה יש לסיים את החומש כולו, גם אם חלק מהפרקים נלמדים בבקיאות.

משנת תשע"ז ואילך לימוד החומשים יהיה על פי סדרם המקורי

- בכיתה ז יילמד חומש בראשית בבקיאות
- בכיתה ח יילמד חומש שמות בעיון
- בכיתה ט יילמד חומש ויקרא בעיון (שנה"ל תשע"ז היא שנת מעבר בה יילמד בכיתה ט חומש שמות בעיון)
- בכיתה י יילמד חומש במדבר בעיון
- בכיתה יא יילמדו פרקים נבחרים מחומש בראשית בעיון
- בכיתה יב יילמדו פרקים נבחרים מחומש דברים בעיון

מדינת ישראל
משרד החינוך
מינהל החינוך הדתי
הפיקוח על הוראת התנ"ך

תכנית הלימודים בנביאים וכתובים :

העיקרון המנחה את תכנית הלימודים בני"ך הינו בניית ציר זמן והבנת ההקשר של הספר וזמנו כאשר ההנהגה, הנבואה, בית המקדש ושיבת העם בארצו מהווים את מרכזו של ציר הרצף. התקופה שמן הכניסה לארץ (ספר יהושע) ועד לימי המלוכה והמקדש (פרקי אליהו במלכים) תלמד בכיתות ז-י. תקופת המלוכה ערב חורבן שומרון ונביאי התקופה יילמדו בכיתות יא. סוף תקופת המלוכה, חורבן המקדש ומלכות יהודה, שיבת ציון ונביאי התקופה, יילמדו בכיתות יב. החל מכיתה ט יילמדו חלק מפרקי נביאים וכתובים בעיון. לאורך הלימוד בכיתות יא-יב, יושם דגש על החיבור בין הספרים המתוויים את ציר הזמן של התנ"ך (מלכים, עזרא ונחמיה) ובין ספרי הנבואה המקבילים אליהם (ישעיהו, ירמיהו, יחזקאל וחגי).

תכנית חמש יחידות

תלמידי חמש יחידות הם ה"נבחרת" של לומדי התנ"ך ובתוקף כך תכנית הלימודים שלהם בנויה בדרך שונה מתכנית הלימודים של שלוש יחידות.

היחידה הראשונה, בכיתה י, משותפת לתלמידי שלוש יחידות וחמש יחידות ברמת הלימוד. תכני היחידה השנייה - כיתה יא, והיחידה השלישית כיתה יב שתוארו לעיל, זהים ברובם אך בכולם ישנה העמקה והרחבה המתאימה לתלמידי חמש יחידות (תוספת פרקים, תוספת פרשנים ודרישות אחרות). יחידות ההגבר הנוספות המשלימות לכלל חמש יחידות בנויות משלושה נושאים, האחד חובה ושניים ניתנים לבחירה על ידי בתי הספר מתוך רשימה של חמישה נושאים. יחידות אלו מוערכות בהערכה בית ספרית המאפשרת תהליכי למידה והערכה מותאמים ומתן דגש על ביטוי אישי וחיבור לעולם הערכים והחוויה. יחידת חובה לכיתה יב :

• הגמול – התמודדות אמונית – יחידה המבוססת על פרקים נבחרים בספר איוב ופרקים נלווים העוסקים בתורת הגמול על פניה השונים בתנ"ך.
נושאים לבחירה :

- דמויות מופת – יחידה העוסקת בדמויותיהם של גדעון, אלישע ואסתר.
- קום והתהלך – יחידה המשלבת לימוד תנ"ך עם סיורים באתרים תנ"כיים, בדרך המפגישה באופן בלתי אמצעי בין התנ"ך לארץ התנ"ך.
- ארץ ישראל במחשבת המקרא – יחידה הבוחנת את מעמדה ומקומה של ארץ ישראל בתנ"ך.
- ארבעה נביאים שהתנבאו באותו הפרק – יחידה העוסקת בהכרות והשוואה בין נבואות הנביאים המתנבאים ערב חורבן שומרון במקביל לישעיהו: הושע עמוס ומיכה.
- פרשנות רש"י ורמב"ן – יחידה העוסקת בדרכי הפרשנות של גדולי הפרשנים, מתוך עיון בפרשנות ומתוך הכללה רעיונית. יחידה זו יכולה להילמד באופן מקוון בשילוב הוראה בכיתה.

ניתן לבחור רק אחת מיחידות 'קום והתהלך' ו'ארץ ישראל במחשבת המקרא' ולא את שתיהן. בית ספר רשאי לפתח נושא בית ספרי שיחליף את אחד הנושאים המופיעים (באישור מפמ"ר). אנו מקווים כי תלמידים רבים יבחרו ללמוד ברמה מוגברת ויכירו פנים רבות וחשובות בתנ"ך.

מדינת ישראל
משרד החינוך
מינהל החינוך הדתי
הפיקוח על הוראת התנ"ך

מבנה הערכה :

יחידת הלימוד הראשונה הנלמדת בכתה י' מוערכת בחלופות הערכה בתכנית הערכה בית ספרית. יחידת הלימוד השנייה הנלמדת בכתה י"א וכן יחידת הלימוד השלישית הנלמדת בכתה י"ב, מוערכות במבחן בגרות חיצוני שיתקיים בכתה י"ב. המבחן יהיה בנוי בשתי רמות (מותאם ללומדים המשלימים שלוש יחידות ולומדים המשלימים חמש יחידות לימוד).

יחידות ההגבר הנוספות יילמדו על פני שלוש שנים ויוערכו בחלופות הערכה במסגרת הערכה בית ספרית.

על מנת לעמוד ביעדים שכולנו כמורי תנ"ך מציבים לעצמנו נדרשים מאמץ והתגייסות אך אלו ב"ה מוכיחים את עצמם ומסייעים לנו להביא את התלמידים לשמוע את דבר ה', להיות מחויבים לערכי התורה ומצוותיה, להיות קשורים לעם ישראל ולארץ ישראל, ולאהוב ללמוד תורה כחלק ממסורת הדורות.

'לא בשמים היא... כי קרוב אליך הדבר מאד בפיך ובלבבך לעשותו'